

VIRTUAL: INTERNET VA IJTIMOIIY TARMOQLARNING YOSHLAR TARBIYASIGA TA'SIRI

*O'zbekiston tumani 2- son texnikumi
tarbiya fani o'qituvchisi
Tolipova Nargizaxon*

Annotatsiya: Ushbu maqolada globallashuv davrida internet va ijtimoiy tarmoqlarning o'smirlar hamda yoshlar tarbiyasiga, ularning ruhiyati va ijtimoiy xulq-atvoriga ko'rsatayotgan ijobiy va salbiy ta'sirlari atroflicha tahlil qilingan. Virtual makondagi axborot xurujlari, "ommaviy madaniyat" tahdidlari va ulardan yoshlarni himoya qilishda oila, ta'lim muassasalari hamda jamoatchilik hamkorligining dolzarb vazifalari yoritilgan. Maqola yakunida yosh avlodda mediaimmunitetni shakllantirish bo'yicha amaliy tavsiyalar ilgari surilgan.

Kalit so'zlar: Internet, ijtimoiy tarmoqlar, yoshlar tarbiyasi, mediaimmunitet, axborot xuruji, "ommaviy madaniyat", virtual olam, kiberbullying, milliy qadriyatlar, pedagogika.

Kirish: XXI asr – Axborot va texnologiyalar asri

Biz yashayotgan XXI asr insoniyat tarixiga misli ko'rilmagan texnologik yuksalish va axborot portlashi davri sifatida kirdi. Bugungi kunda internet va ijtimoiy tarmoqlar (Instagram, TikTok, Telegram, YouTube va boshqalar) hayotimizning ajralmas qismiga, ayniqsa, yosh avlodning dunyoqarashini shakllantiruvchi asosiy omillardan biriga aylandi. Zamonaviy yoshlar axborotni an'anaviy manbalardan emas, balki bevosita virtual makondan olmoqdalar. Bu holat bir tomondan ulkan imkoniyatlar eshigini ochsa, ikkinchi tomondan yoshlar tarbiyasi, ma'naviyati va ruhiyatiga jiddiy xavf-xatarlarni ham tug'dirmoqda.

Ijobiy ta'sirlar: Imkoniyatlar va bilimlar maydoni

Internetni mutlaqo yomonlik manbai deb baholash to'g'ri emas. To'g'ri va maqsadli foydalanilganda virtual olam yoshlar uchun beqiyos rivojlanish omilidir:

1. **Bilim olish va ta'lim:** Onlayn kurslar, elektron kutubxonalar va til o'rganish platformalari yoshlarga dunyoning istalgan nuqtasidan turib ta'lim olish imkonini beradi.
2. **Dunyoviy integratsiya va muloqot:** Yoshlar turli davlatlardagi tengdoshlari bilan fikr almashib, dunyoqarashini kengaytiradi, xorijiy tillarni amaliyotda mustahkamlaydi.
3. **Kreativlik va daromad manbai:** Bugungi kunda ko'plab yoshlar ijtimoiy tarmoqlar orqali dasturlash, grafik dizayn, kopirayting, targetologiya kabi zamonaviy kasblarni egallab, o'z tadbirkorligini yo'lga qo'yimoqdalar.

Salbiy ta'sirlar va ma'naviy xavflar

Biroq, nazoratsiz va tartibsiz virtual hayot hali dunyoqarashi va hayotiy pozitsiyasi to'liq shakllanmagan yoshlar ongini tezda zaharlashi mumkin. Maqolada ushbu salbiy ta'sirlarning eng xavfli jihatlarini ko'rsatib o'tamiz:

1. “Ommaviy madaniyat” va milliy qadriyatlarning yemirilishi. Ijtimoiy tarmoqlarda milliy mentalitetimizga, axloq me'yorlarimizga mutlaqo zid bo'lgan g'oyalar, hayosizlik, yengil-yelpi hayot tarzi va zo'ravonlik targ'ib qilingan videolar keng tarqalmoqda. Yoshlar ularni kuzatish jarayonida o'zlari bilmagan holda “ommaviy madaniyat” ta'siriga tushib qolmoqdalar.

2. Vaqtning samarasiz sarflanishi va internetga qaramlik. Tibbiyot va psixologiyada “gadjetlarga qaramlik” tushunchasi rasman tan olindi. Yoshlar kuniga soatlab vaqtini TikTok yoki Instagram cheksiz tasmlarini tomosha qilishga sarflaydi. Natijada dars tayyorlash, kitob o'qish va jonli muloqotga vaqt qolmaydi.

3. Psixologik buzilishlar va kiberbullying. Ijtimoiy tarmoqlardagi ideal qilib ko'rsatilgan soxta hayotlar o'smirlarda o'z hayotidan norozilik va tushkunlik tuyg'usini uyg'otadi. Kiberbullying (virtual zo'ravonlik) esa yoshlarning ruhiy salomatligiga jiddiy zarba beradi.

Muammoning yechimi: Nima qilmoq kerak?

Internetni butunlay taqiqlash – yechim emas. Eng to'g'ri yo'l – yoshlarda axborotni saralash ko'nikmasini, ya'ni mediaimmunitetni shakllantirishdir. Buning uchun quyidagi choralarni amalga oshirish dolzarb hisoblanadi:

4. Oilaviy nazorat va do'stona muloqot: Ota-onalar farzandlarining virtual muloqotlaridan va qiziqishlaridan ogoh bo'lishlari, taqiq emas, tushuntirish yo'lidan borishlari lozim.

5. Media savodxonlikni oshirish: Ta'lim muassasalarida yoshlarga axborot xavfsizligi va raqamli madaniyat qoidalarini o'rgatish zarur.

6. Muqobil mashg'ulotlar yaratish: Yoshlarning bo'sh vaqtini sport, san'at va kitobxonlik to'garaklari bilan mazmunli to'ldirish kerak.

7. Milliy kontentni rivojlantirish: Virtual maydondagi bo'shliqni yoshlarbop, ma'rifiy va qiziqarli milliy internet mahsulotlari bilan to'ldirish lozim.

Xulosa

Xulosa qilib aytganda, internet va ijtimoiy tarmoqlar o'tkir tig'li pichoqqa o'xshaydi: undan shifokor qo'lida skalpel, jinoyatchi qo'lida esa qurol sifatida foydalanish mumkin. Yoshlarimizning ushbu vositadan faqat elm-fan va shaxsiy rivojlanish yo'lida foydalanishlarini ta'minlash – barchamizning birlamchi vazifamizdir.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. Mirziyoyev Sh.M. Yangi O'zbekiston strategiyasi. – Toshkent: “O'zbekiston” nashriyoti, 2021.

2. Karimova V.M. Ijtimoiy psixologiya va yoshlar tarbiyasi. – Toshkent: “O‘qituvchi”, 2018.
3. Tojiyev M., Salimov B. Media savodxonlik va axborot madaniyati asoslari. – Toshkent: “Turon-Iqbol”, 2020.
4. Boymurodov N. raqamli dunyoda yoshlar tarbiyasining pedagogik xususiyatlari // Pedagogika jurnali. – 2023. – №4. – B. 12-18.
5. Boyd, d. (2014). It's Complicated: The Social Lives of Networked Teens. Yale University Press.